

expectantes manent; vel quia fenestris januisque ædium congregantes spectant, excommunicationis, et alias pœnas contra spectatores latas non incurrant, Sanchez, lib. II, *Moral.* cap. xxxix, n. 3; Mendo, in *Appendice de Duello*, n. 312. Ratio est, quia constitutio Pontificia loquitur de spectantibus ex proposito, sive data opera, et quasi approbantibus duellum.

47. *Quis possit absolvere ab excommunicatione ob duellum incursa?* — Quæritur VII. Quis possit absolvere ab excommunicatione ob duellum incursa? R. Quamvis excommunicatio ob duellum incursa per constitutionem Clementis VIII sit reservata summo Pontifici tamen ab illa, vi privilegiorum absolvere possunt mendicantes, tam duellantes, quam fautores et spectatores eorum, ut bene observant Layman, lib. III, tr. III, p. 3, cap. v, n. 4; Pirhing, h. t. n. 3, et alii, eo quod etiam a censuris Sedi Apostolicæ reservatis absolvere valeant.

Qui plura de duellis desiderat, legat Pignatelli, tom. IX, consult. 88, ubi materiam de duellis practice et theoretice peregre tractat. (ADNOTATIO XXV.)

TITULUS XV.

De sagittariis.

1. *Sagittariorum, et balistariorum nomine qui veniant.* — Quæritur quid ad propositum intelligatur per sagittarios, et quid statuatur de illis per jura? Resp. I. Sagittariorum et balistariorum nomine veniunt, qui vel in jaculandis sagittis, aut saxis ex arcibus et balistris (quarum usus olim frequens erat) vel (ut hodie usus est) in emittendis glandibus, et majoris ponderis globis plumbeis, et tormentis bellicis peritiam habent, ut cum aliis notat Gonzalez, in c. un. h. t. n. 3.

2. *Qualiter et contra quos prohibita sit ars et exercitium sagittariorum, et balistariorum.* — Resp. II. Quamvis c. un. h. t. artem sagittariorum, seu balistariorum contra catholicos exercere universaliter videatur prohibitum; tamen probabilius est, vel prohiberi hic dumtaxat artem hanc exercere pro infidelibus aut hæreticis contra catholicos conformiter c. *Ita quorundam*, 6, etc. Quod

olim, 12, de *Judæis*; et *Extravag.* I, eod. vel prohiberi eandem etiam pro catholicis contra catholicos in bello injusto, uti post Glossam, in cit. c. un. h. t. *Artem*, ibidem bene docent Barbosa, Honorius, et alii: Ex illa ratione, quod nil referat ad justitiam, utrum justum bellum contra quemcunque gerens, aperte pugnet, an ex insidiis, can. *Dominus*, 2. cau. 23, quæst. 2, ibi: Cum autem justum bellum susceperit, utrum aperta pugna, utrum insidiis veniat, nihil ad justitiam refert. Dummodo sagittari, vel balistarii in exercitu non adhibeant incantationes, superstitiones vel alias diabolicas artes ad certius, vel fortius, aut longius nocendum hosti, etc. quod præcipue prohibere putat Barbosa, h. t. n. 2.

TITULUS XVI.

De adulteriis, et stupro

1. *Ratio ordinis.* — Post crimina quinto præcepto Decalogi adversa, diversa videlicet homicidia, et alia, quibus vita, et corpus proximi læditur, compiler canonum recto ordine pergit ad delicta sexto præcepto raria, quibus pudicitia læditur. Et quamvis rubrica de duobus solummodo speciebus, adulterio videlicet, et stupro sonet; tamen occasione eorundem merito etiam de aliis speciebus delictorum carnis, fornicatione videlicet, incestu, sacrilegio, raptu, et vitio contra naturam, seu sodomia hic agitur.

§ I.

DE ADULTERIIS.

2. *Adulterium improprie et proprie dictum, quid?* — Quæritur I. Quid et quotuplex sit adulterium? Resp. I. Quamvis adulterium large loquendo sit omnis copula extra statum conjugii habita, can. *Nemo*, 5, cau. 32, q. 4, ac propterea ibidem, sicut et a lege Julia adulterium et stuprum promiscue sumantur, l. *Inter stuprum*, 105. ff. de *Verb. signif.* cum Concordantiis. Tamen proprie et ad propositum loquendo adulterium est alieni thori violatio, ut dicitur can. *Lex illa*, 2, cau. 36, q. 1, seu est carnis ad alteram

§ I. DE ADULTERIIS.

personam vi conjugii non suam accessio, et conjunctio, qua fides et thorus conjugalis violatur.

3. *Aliud est simplex.* — Resp. II. Adulterium proprie dictum dividitur in simplex, duplex. Simplex est, et dicitur, non solum, quando solutus cum conjugata, sed etiam quando conjugatus cum soluta carnaliter miscetur, can. *Cum ergo*, post can. *Illæ*, 14, cau. 32, q. 5, et can. *Puto*, 16, ead. cau. et q. can. *Non mœchaberis*, cau. 32, q. 6. Ratio est, quia vir æque ac uxor ad fidem conjugalem astringitur can. *Nemo*, cau. 32, q. 4, indeque vir meretrici adhærens non minus fidem et thorum conjugalem violat, ac uxor peccans cum non suo; quamvis jus civile aliud velit, et quoad pœnas illius etiamnum servandum sit, per dicenda infra n. 18.

4. *Aliud duplex.* — Adulterium duplex, seu duplicatum, et bilaterale est, quando maritus cum uxore aliena carnaliter miscetur: quod germanice ein doppelter Ehebruch vocatur, sicuti simplex ein einfacher.

5. *Copula carnalis cum alterius sponsa de presenti adulterium est.* — Resp. III. Adulterium quoque est commixtio carnalis viri cum sponsa aliena de presenti, non item cum sponsa de futuro. Prima pars communis est et certa ob rationem, quod sponsa de presenti etiam ante matrimonii consummationem est vera uxor; cum nuptias non concubitus, sed consensus faciat, l. *Nuptias*, 30, ff. de *Reg. jur.*

6. *Non item cum sponsa de futuro.* — Secundam partem tenet Clarus, *Adulterium*, n. 9. Zoesius, in *Comment. ff. ad Leg. Jul. de adult.* Sanchez, lib. I, de *Matrim. disp. 2*, n. 8. Covarruvias, p. 1, de *Spons.*, cap. 1, n. 8, cum communiori contra Glossam, in c. *Quemadmodum*, 25, *Sponsam. de Jurejur.* Abbatem, in c. *Discretionem, de eo, qui cognovit*. Ratio est, quia adulterium est violatio thori alieni conjugalis; at verò per copulam cum sponsa de futuro non violatur thorus alterius, hoc ipso, quod ante matrimonium de presenti contractum sponsus non habeat jus ad thorum sponsæ. Accedit juris decisio l. *Inter*, 6, § 1, ff. *ad Leg. Jul. de Adulter.*, ubi expresse dicitur: Proprie adulterium in nupta committitur. Nupta autem nondum est sponsa de futuro, ergo.

7. *Solvitur objectio.* — Nec obstat l. *Si uxor*, 13, § *Divi*, ff. eod. ubi habetur: Etiam in sponso hoc idem vindicandum, quia nec

spem matrimonii violare permittitur, cum Concordantiis. Resp. enim, in præfatis, et similibus locis verba esse intelligenda de adulterio non proprie, sed large accepto: ob quod tamen, quia vera injuria illata est sponso jus ad sponsam ob præcedentia sponsalia habenti, datur eidem vera actio, l. *Etiam*, 15, §. *Sponsam quoque*, ff. de *Injuriis*.

8. *In lege divina antiqua adulterium sub pœna mortis, et quidem lapidationis fuit prohibitum.* — Quæritur II. Qualiter, et sub quibus pœnis prohibitum sit adulterium? Resp. I. Adulterium tanquam gravissimum crimen; et peccatum mortale jure divino et humano, eoque tam civili, quam ecclesiastico gravissime, gravissimisque pœnis est prohibitum. Nam jure divino veteris Testamenti pœna adulterii fuit mors; uti patet ex *Levit. cap. xx, v. 10*, ibi: Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum uxore proximi sui, morte moriantur et mœchus, et adultera: idem habetur *Deuteron. cap. xxii, v. 22*, ibi: Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur, id est, tam adulter, quam adultera, et auferes malum de Israel: Et quidem per lapidationem, prout constat *Joan.*, cap. viii, v. 5.

9. *De jure canonico pœna adulteri laici in adulterio persistentis, I. Est excommunicatio.* — Resp. II. Jure humano ecclesiastico diversæ pœnæ sunt statutæ contra adulterantes. Et quidem I. Laicorum in adulterio persistentium pœna est excommunicatio non tamen lata, sed ferendæ sententiæ, c. *Intelleximus*, 6, h. t. et ibi doctores.

10. *II. Pœna feminæ adulteræ est detrusio in arctum monasterium.* — II. Pœna feminæ adulteræ est detrusio in arctum monasterium ad agendam ibi pœnitentiam perpetuam, si maritus eam amplius recipere non vult, c. *Gaudeamus*, 19, de *Convers. conjug.*, quæ tamen pœna hodie non amplius est in usu, et relinquuntur laici criminaliter, et publice puniendi Curie sæculari.

11. *III. Pœna est divortium.* — III. Civilis tamen, et privata adulterorum pœna est divortium, seu separatio a thoro et cohabitatione, de qua late egimus lib. IV, tit. XIX. de *Divortis*. § 3, ubi vide.

12. *IV. Amissio dotis et donationis propter nuptias.* — IV. Pœna est amissio dotis in adultera, et amissio donationis propter nuptias in adultero, de qua pœna etiam late